

Školní program proti šikanování

2024/2025

(jako součást Preventivního programu školy Gymnázium J. Š. Baara, Domažlice,
Pivovarská 323; zpracován dle Metodického pokynu č.j. MSMT-21149/2016)

Účinnost: 01. 09.2018

Vypracovala: Mgr. Pavlína Vondrašová, školní metodička prevence

Obsah

- 1. Úvod**
- 2. Cíle ŠPPŠ**
- 3. Pojem šikana, její charakteristika**
- 4. Bezpečné prostředí ve škole – jak předcházet šikaně**
- 5. Odpovědnost za plnění a aktualizování ŠPPŠ**
- 6. Komponenty ŠPPŠ**
- 7. Aktivity školy v oblasti prevence šikany**
- 8. Základní postup v řešení šikany**
- 9. Nápravná opatření**
- 10. Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči**
- 11. Šikana zaměřená na učitele – jak jí předcházet a jak ji řešit**
- 12. Právní odpovědnost školy**
- 13. Trestně-právní hledisko šikany**
- 14. Podávání podnětů, stížností a oznámení**

Příloha č. 1: Stadia šikanování

Příloha č. 2: Protektivní a rizikové faktory

Příloha č. 3: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Příloha č. 4: Postupy pro vyšetření a řešení šikany

1. Úvod

Školní program proti šikanování (dále jen **ŠPPŠ**) vychází z Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MŠMT – 21149/2016) a je součástí **Preventivního programu školy**. Je vypracován v souladu s platným zněním **Školního řádu**.

Tento dokument slouží k nastavení školního prostředí založeného na bezpečí, respektu a spolupráci. Je zaměřen na prevenci a řešení šikany. Nově zahrnuje také část věnovanou prevenci a řešení šikanování učitele žákem, tato problematika rovněž spadá do oblasti rizikového chování žáků. ŠPPŠ je určen všem pedagogickým a nepedagogickým zaměstnancům školy, zákonným zástupcům žáků i žákům samotným.

2. Cíle ŠPPŠ

Dlouhodobým cílem ŠPPŠ je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí, vytvářet dobré vztahy uvnitř třídních kolektivů, a tím předcházet vzniku či šíření šikany. K tomu mimo jiné přispívá vzdělávání pedagogických pracovníků v této oblasti, s důrazem na aktivní práci s dynamikou skupiny a upevňování zdravých třídních norem a aplikace nových dovedností v každodenní práci. Celá tato oblast je klíčová pro prevenci šikanování ve třídních kolektivech, případně šikanování namířeného proti učiteli.

Krátkodobým cílem je seznámit pedagogy, žáky a rodiče s Krizovým plánem školy a s dalšími skutečnostmi, které se této problematice týkají (projevy šikany, varovné signály, možná pomoc apod.), sjednocení postupů při řešení případů šikany mezi žáky, stanovení postupu při řešení šikany učitele. Každý učitel obdrží na počátku každého školního roku stručný manuál s názvem Co dělat, když..., který v přehledné podobě vysvětluje přesný postup pro správné šetření a řešení vybraných krizových situací včetně šikany.

3. Pojem šikana, její podoby

3.1 Pojem šikana

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická **nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese**.

3.2 Podoby šikany

- **Přímá šikana** může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy), nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).
- **Nepřímá šikana** má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.
- Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. **kyberšikana**, která může mít podobu zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Základním úkolem školy v řešení kyberšikany je zmapování konkrétní situace a vyhodnocení vhodného postupu při jejím řešení.

3.3 Rozdíl mezi šikanou a škádlením nebo agresí

Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje **škádlení nebo agrese**, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí

se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

Většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v **tajnosti**, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

3.4 Důvody šikany

Důvodem nebo obsahem šikany může být **jakákoliv odlišnost** žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových schopností, nebo naopak větší nadání, jazyková/komunikační bariéra, socioekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod.

Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější anticiganismus), rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

4. Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně

- Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, **odmítá násilí a zneužití moci** v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany. Objeví-li se šikana, přistupuje škola k řešení včasné a otevřeně.
- Na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany **se podílí celá škola**. Stěžejní roli a zodpovědnost za tuto oblast nese ředitelka školy, její role a aktivní přístup k problematice předcházení a řešení šikany je nenahraditelná (viz Příloha č. 2 *Protektivní a rizikové faktory*).
- Vedení školy **pověřuje školní metodičku prevence** pravidelným vzděláváním v oblasti šikany. Tato pověřená osoba bude disponovat kompetencemi zejména k šetření a řešení počáteční šikany a vyhodnocování potřeb školy ve vztahu k pokročilé šikaně.

- Škola má **nastavena konkrétní a srozumitelná pravidla v chování ve Školním řádu**. Je jasné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno. Součástí Školního řádu jsou pravidla pro používání internetu a mobilních telefonů během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy.
- Škola **má nastaveny důsledky za porušení pravidel** u žáků, podle jejich závažnosti a míry porušení. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování a důsledky za nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky.
- Ve třídě jsou nastavena **třídní pravidla**, která nenahrazují ani nezdvojují Školní řád. Ideální je, pokud se na tvorbě třídních pravidel a na reflexi jejich dodržování podílejí spolu s pedagogem (nejlépe třídním učitelem) do značné míry samotní žáci. Jejich tvorba je vždy započata za odborného vedení školní metodičky prevence a výchovného poradce na adaptačním pobytu při seznamování se žáků s novým kolektivem.
- Škola usiluje o včasné odhalení šikany a za tímto účelem má nastavený funkční **systém vzájemné komunikace mezi pedagogy** o signálech, výskytu porušení pravidel nebo jiných rizikových faktorech tak, aby byl pedagog vždy včas informován o tom, jaká atmosféra je v jeho třídě. Minimálně jednou týdně, a v případě potřeby kdykoliv z hodiny na hodinu se schází celý pedagogický sbor ke krátké poradě o velké přestávce do sborovny. Pokud situace vyžaduje podrobnější projednání, na nejbližší odpoledne se naplňuje mimořádná pedagogická rada. Současně má škola nastaven **pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany** a využívá k němu adekvátní nástroje (více v Příloze č. 3 *Přímé a nepřímé varovné signály šikanování*).
- Škola **zajišťuje informovanost všech svých členů** o tom, co je, a co není šikanování, jak se zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo pedagog ohrožován agresory, a kam se může obrátit o pomoc. Žáci, pedagogové i rodiče jsou srozumitelnou formou informováni o tom, na koho se mají obrátit a jak a komu je možné si stěžovat, pokud nejsou spokojeni s postupem školy.
- Škola kontinuálně **realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování** (včetně šikany), kterou má popsáno v Preventivním programu školy. Součástí tohoto programu školy je také **Školní program proti šikanování (ŠPPŠ)**. Škola má popsány konkrétní postupy řešení krizových situací pro případ, že situace šikany nastala (viz Krizový plán). Na základě svých zkušeností škola tyto plány pravidelně vyhodnocuje a upravuje, minimálně s každým novým školním rokem proběhne podrobná evaluace a případné doplnění všech preventivních dokumentů školy.
- Škola **zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů** v podobě dalšího vzdělávání, uvádějících učitelů pro začínající pedagogy, dostupné intervize a/nebo supervize. **Plán dalšího vzdělávání pedagogů** zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře školní metodičky prevence (pracovnice pověřená prevencí a řešením šikany) a třídních učitelů

(zejm. v prevenci šikanování, v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně sociálního rozvoje žáků, v tvorbě pravidel třídy a hodnocení jejich dodržování, v evaluaci klimatu třídy jako východiska k plánování služeb školy). Zároveň zajišťuje **vzdělávání ředitelů v oblasti právního povědomí**.

- Škola má **zmapovanou síť pomoci pro žáky i pedagogy** ve svém regionu a navazuje s ní spolupráci (např. pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče a neziskové organizace, orgán sociálně právní ochrany dětí, zdravotnická zařízení, Policie ČR a případně další odborníci).

5. Odpovědnost za plnění a aktualizování ŠPPŠ

Na tvorbě a realizaci programu **se podílejí všichni pedagogičtí zaměstnanci školy**, jeho koordinace je v kompetenci školní metodičky prevence. Za realizaci odpovídá ředitelka školy.

Kompetence jednotlivých subjektů

5.1 Pedagogičtí pracovníci

Každý pedagog je zodpovědný za vytvoření zdravého klimatu třídy. Je povinen zejména:

- podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi
- jednat s žáky jako s partnery
- snažit se udržovat pocit důvěry mezi dětmi a pedagogy
- v kritických situacích dát jasně najevo, že špatné chování nelze tolerovat
- nebýt lhostejný k projevům agresivity
- informovat děti i rodiče o tom, na koho se obrátit při problémech – třídní učitel, výchovný poradce, metodička prevence, vedení školy, linka důvěry apod.
- nahlásit podezření na výskyt šikany vedení školy, případně školní metodičce prevence.

5.2 Nepedagogičtí pracovníci

Nepedagogičtí pracovníci školy se podílejí na vytvoření zdravého klimatu tím, že:

- jednají s dětmi vstřícně
- jasně se vymezují proti nežádoucím projevům chování
- nejsou lhostejní k projevům agresivity
- vážnější nežádoucí projevy chování nahlásí školní metodičce prevence, výchovnému poradci, případně vedení školy.

5.3 Ředitelka školy

- zajišťuje vzdělávání pracovníků v oblasti šikanování
- zajišťuje doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti patologických jevů
- zajistí, aby ve Školním řádu byla jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení
- zajistí v souladu s Pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole i při školních akcích
- zajistí, aby žáci a pedagogové byli seznámeni s negativními důsledky šikany
- přijímá podněty v rámci řešení šikany, seznamuje s nimi pracovníka pověřeného řešením šikany
- spolupracuje se školní metodičkou prevence, výchovným poradcem a třídními učiteli při řešení krizových situací.

5.4 Školní metodička prevence

- vzdělává se v oblasti prevence rizikového chování a zvyšuje svoji způsobilost řešit krizové situace
- koordinuje plán proti šikanování a následně s vytvořeným či aktualizovaným Školním programem proti šikanování seznámí všechny pedagogické pracovníky
- spolupracuje s výchovným poradcem, třídními učiteli a vedením školy při řešení krizových situací

- mapuje síť pomoci v regionu
- spolupracuje s okresním metodikem prevence, zdravotnickými zařízeními nebo psychology, Policií ČR, orgány sociálně právní ochrany dětí a mládeže a dalšími institucemi zajišťujícími prevenci v oblasti šikany
- sestavuje Preventivní program školy a podílí se na aktivitách v rámci prevence šikany
- přijímá podněty v rámci řešení šikany a se závěry šetření seznamuje ředitelku školy.

5.5 Výchovní poradce

- spolupracuje se školní metodičkou prevence, třídními učiteli a vedením školy při řešení krizových situací.

5.6 Třídní učitelé

- na začátku školního roku informují žáky i rodiče o tom, na koho se obrátit při problémech ve škole (na třídního učitele, školní metodičku prevence, výchovného poradce, vedení školy), ale i mimo školu
- seznámí na začátku školního roku žáky i rodiče s ŠPPŠ (třídní schůzky, webové stránky)
- řeší okamžitě projevy rizikového chování (spolupracují se školní metodičkou prevence)
- v průběhu školního roku nastavují se žáky pravidla třídy, žáky vedou ke slušnému chování, během třídnických hodin se zabývají podporou zdravých mezilidských vztahů.

5.7 Rodiče

- v případě podezření na šikanu týkající se nejen jejich dítěte, ale i ostatních spolužáků informují třídního učitele nebo jiného pedagoga, školní metodičku prevence, výchovného poradce nebo přímo vedení školy
- spolupracují se školou při řešení problémů
- v případě problémů spolupracují s OSPOD, PPP či jinými odbornými pracovišti.

6. Komponenty ŠPPŠ

6.1 Zmapování situace – analýza a evaluace

Metodička prevence a ředitelka školy v případě důvodného podezření na šikanu v některé ze tříd připraví dotazník mapující výskyt šikany na škole (pro učitele i žáky). Všichni pedagogové jsou informováni, že veškerá jednání s rodiči je nutno zaznamenávat písemně. Každé zasedání výchovné komise je nutno podrobně popsat v zápisu. Vedení školy a školní metodička prevence minimálně 1x za pololetí kontrolují záznamy tohoto typu a provedou jejich vyhodnocení.

6.2 Motivování pedagogů pro změnu

Seznámení se skutečným stavem šikany je základním motivačním prvkem určujícím budoucí změnu. Klíčovým momentem je, aby učitelé výskyt šikany nejen neodmítali, ale aby ho ani nevnímali jako své osobní selhání. Další fází motivace je důvěra v ŠPPŠ – má smysl ho realizovat, protože povede k řešení a odstranění nebo alespoň omezení šikany. V přípravném týdnu před zahájením nového školního roku je třeba seznámit všechny ped. pracovníky školy s přímými a nepřímými signály šikanování a poučit je o rozdílech mezi šikanováním a škádlením – provede vedení školy na ped. radě či formou zvláštního školení na toto téma.

6.3 Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů

Dobrá komunikace jednotlivých pracovníků a vedení naší školy umožňuje pružně reagovat v krizových situacích. K tomu je potřeba mít zejména propracovaný systém předávání informací:

- pravidelně – na poradách
- průběžně – jestliže kdokoli z pracovníků školy zaznamená jakékoli příznaky nezdravých vztahů a nevhodného chování mezi žáky, ihned je sdělí třídnímu učiteli, výchovnému poradci, metodičce prevence nebo vedení školy
- informace na webových stránkách školy – pro učitele, žáky, rodiče
- proškolení všech pracovníků školy – úvodní porada
- doplňování knihovny odbornými publikacemi, odborná školení
- speciální školení (pro výchovného poradce a metodičku prevence) – předají informace ostatním na nejbližší poradě
- dobrá spolupráce s okresním metodikem prevence.

6.4 Užší realizační tým

Mgr. Jana Štenglová, ředitelka školy

Mgr. Václav Kozina, zástupce ředitelky školy

Mgr. Pavlína Vondrašová, školní metodička prevence

Mgr. Jan Anderle, výchovný poradce

6.5 Postupy pro řešení šikanování

První pomoc při počáteční šikaně:	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:
<ol style="list-style-type: none">1. odhad závažnosti a formy šikany;2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi;3. nalezení vhodných svědků;4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory);5. ochrana oběti;6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru:<ol style="list-style-type: none">a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření);b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku);7. realizace vhodné metody:<ol style="list-style-type: none">a) metoda usmíření;b) metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči);8. třídní hodina:	<p>A. První (alarmující) kroky pomoci</p> <ol style="list-style-type: none">1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí; <p>B. Příprava podmínek pro vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none">3. zalarmování pedagogů a informování vedení školy;4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům <p>C. Vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none">7. rozhovor s obětí a informátory;8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků;9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;

a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů;	10. rozhovor s agresory, příp. konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi)
9. rozhovor s rodiči oběti;	
10. třídní schůzka;	
11. práce s celou třídou.	D. Náprava 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

6.6 Primární prevence v třídnických hodinách

Třídní učitelé sledují vztahy ve třídě, podílí se na rozvoji pozitivních vztahů mezi žáky a na zlepšení třídního klimatu. Každá třída si na začátku školního roku vypracuje svoje „pravidla třídy“ a řídí se jimi. Žáci jsou poučeni o tom, co je, a co není šikana, na koho se mají obrátit, mají-li na šikana podezření (třídní učitelé, výchovný poradce, metodička prevence, vedení školy, dozory na chodbách, ...).

6.7 Primární prevence ve výuce

Téma prevence šikany je zapracováno do jednotlivých předmětů (zejména občanská výchova a základy společenských věd, biologie, informatika, tělesná výchova, výtvarná výchova). Učitelé se soustředí na rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky, pracují s pravidly třídy a dynamikou třídního kolektivu, spoluvytvářejí bezpečné prostředí školy.

6.8 Primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování

Škola dbá a provádí prevenci o přestávkách a při činnostech organizovaných školou (exkurze, výlety, vycházky a jiné mimoškolní akce). Žáci mají možnost využívat konzultace výchovného poradce a metodičky prevence bez omezení. Na webových stránkách školy je schránka důvěry, která je výchovným poradcem pravidelně kontrolována a v případě šikany ve spolupráci se školní metodičkou prevence a třídním učitelem okamžitě šetřena.

6.9 Ochranný režim

Školní řád stanovuje pravidla chování ve škole, zakazuje násilí žáků vůči spolužákům a stanovuje způsob potrestání při nežádoucím chování.

Je zajištěn zvýšený dohled pedagogů o přestávkách i před začátkem a po skončení vyučování, a to hlavně v prostorách, kde by k šikanování mohlo docházet (šatny, WC atd.)

6.10 Spolupráce s rodiči

Rodiče jsou průběžně seznamováni s aktivitami školy na webových stránkách školy. Důležitá je spolupráce se Školskou radou. Konají se pravidelné schůzky s rodiči a rodiče mohou kontaktovat kohokoli z pedagogických pracovníků ve škole v konzultačních hodinách po předchozí domluvě. Konzultační hodiny všech pedagogických pracovníků jsou vyvěšeny na webových stránkách školy.

6.11 Školní poradenské pracoviště

... neboli školní preventivní tým – složení týmu je shodné jako v bodu 6.4.

6.12 Spolupráce se specializovanými institucemi

Kontakty:

Pedagogicko-psychologická poradna Domažlice, tel. 379 724 276, jana.hendrichova@pepor-plzen.cz

OSPOD Domažlice, marie.freiova@mesto-domazlice.cz, tel. 379 719 285

Policie České republiky, tel. 158

Městská policie, tel. 156, 379 719 195 (Domažlice)

Záchranná služba, tel. 155

www.sikana.org

www.internetporadna.cz

CPPT, o.p.s., Plachého 6, Plzeň, www.cppt.cz

linka pro pomoc učitelům 841 220 220

linka bezpečí (pro děti a mládež) 116 111

6.13 Vztahy se školami v okolí

Základní a střední školy v našem blízkém okolí spolupracují každoročně za účelem předávání informací ohledně přijímacího řízení na SŠ. Těchto setkání se účastní výchovní poradci, případně i ředitelé ZŠ a výchovní poradci a ředitelé SŠ. Na těchto setkáních lze v případě potřeby řešit i aktuální problémy, které vyžadují vzájemnou spolupráci škol v regionu.

7. Aktivity školy v oblasti prevence šikany

- **Poradenská činnost školní metodičky prevence** a výchovného poradce.
- **Stanovení pravidel chování ve Školním řádu.**
- Aktivity zaměřené na **práci třídního učitele** s třídním kolektivem.
- **Konzultační hodiny** školní metodičky prevence a výchovného poradce (min. 1x týdně), po domluvě konzultace s kterýmkoli vyučujícím.
- Práce učitelů, případně školní metodičky prevence a výchovného poradce s třídním kolektivem.
- **Tradiční školní akce** (vánoční koncerty, Den otevřených dveří, Majáles, Lenochod a jiné).
- **Jednorázové akce** jako jsou výlety, exkurze, filmová a divadelní představení, výstavy, soutěže aj.
- **Besedy a programy zaměřené na prevenci** s PČR, MP a dalšími subjekty.
- **Tematické bloky ve výuce zaměřené na prevenci rizikového chování** (podrobně viz Preventivní program školy).
- **Pravidelné vzdělávání** školní metodičky prevence, výchovného poradce a vedení školy v oblasti primární prevence RCH, zejména šikany.
- Vzdělávání třídních učitelů v oblasti práce s třídním kolektivem.

8. Základní postup v řešení šikany

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Škola musí být však připravena i na situaci, kdy se přes všechna opatření šikana objeví. **Podrobné postupy** pro rozpoznání, diagnostiku, vyšetření a léčbu šikany obsahují **Příloha č. 4 a Krizový plán**, který je přílohou Preventivního programu školy.

9. Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž následující přicházejí při šikanování v úvahu:

- **výchovná opatření** (napomenutí, důtka třídního učitele, důtka ředitelky školy)
- realizace **individuálního výchovného plánu** pro agresora
- **snížení známky z chování**
- **převedení do jiné třídy** (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek)

doporučení rodičům, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení **střediska výchovné péče**, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v **diagnostickém ústavu**

- podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

10. Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. **Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte.** Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Rodiče pak mají být svým dětem příkladem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.

Školní metodička prevence na úvodní schůzce rodičů nově přijatých žáků informuje rodiče o Školním programu proti šikanování a zajistí jeho dostupnost (umístí jej na webové stránky školy).

Když rodiče přijdou žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte, nereaguje pedagog obranně a nedůvěřivě. Nevyjadřuje pochybnosti, nechápe prosbu rodičů jako stížnost. Nezlehčuje situaci tvrzením, že jejich dítě provokovalo nebo že se jednalo jenom o škádlení atd. Je nutné rodiče v klidu vyslechnout, nechat vymluvit, nepoučovat, aktivně naslouchat. Je potřeba se umět doptat na důležité informace. **Podezření nebo tvrzení rodičů, že je jejich dítě šikanováno, se nesmí nikdy podcenit** a je potřeba účinně a bezpečně situaci prošetřit (Příloha č. 4 *Postupy pro vyšetření a řešení šikany*).

Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě šikana není vyšetřena. Rozhovor s rodiči oběti a agresora probíhá individuálně. U počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních.

Ve všech případech je potřeba informovat rodiče, že ve třídě byla šikana a škola ji řešila. U počáteční šikany zpravidla stačí podat informaci na pravidelné schůzce, u pokročilé šikany je na místě svolat schůzku mimořádnou.

11. Šikana zaměřená na učitele – jak jí předcházet a jak ji řešit

- Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí. Není proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.
- Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a **žák se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele**. Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statusem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statusem a formální autoritou.
- Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorech, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.
- **Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog**, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pociťuje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Škola se snaží vytvářet bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika – šikana učitele – uznán, a nastavuje mechanismy a postupy k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování.

Specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele

Pro prevenci šikany zaměřené na učitele platí doporučení pro vytváření a udržování bezpečné školy uvedené v čl. 4 tohoto metodického programu. **Pravděpodobnost výskytu šikany zaměřené na učitele dále snižuje, když:**

- prevence stojí na celoškolském přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci, případně intervenci, pokud k výskytu dojde;
- vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů;

- škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy podat, komu a jak s tím bude nakládáno;
- pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu;
- pedagog posiluje zapojení žáků do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.;
- očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků;
- nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost;
- všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje;
- problémy neřeší sám, ale ve spolupráci s vedením školy;
- všímá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák cítí přijatý.

Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

Pro řešení šikany zaměřené na učitele platí doporučení uvedené v čl. 8. Dále je důležité **respektovat tyto zásady:**

- pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních; nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám; je zapotřebí, aby škola podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy;
- v případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky si pedagog pro sebe zajistí bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného

kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě, vyžaduje-li to situace;

- je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku; tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě); je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechut' k jídlu nebo naopak), a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc;
- šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky; škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení;
- pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence);
- v případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

12. Právní odpovědnost školy

Škola má odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu **pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit** a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školních zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, **odpovídá škola i za škodu způsobenou žákům** v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.

Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro zaměstnance dle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- dojde-li k šikaně v průběhu vyučování anebo s ním souvisejících činnostech anebo má škola povinnost tuto skutečnost oznámit **zákonnému zástupci** žáka, který byl útočníkem, i žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona);
- škola ohlašuje **orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)** takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo; situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte;
- OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu prostřednictvím nástrojů sociální práce; základními nástroji práce OSPOD je **vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plánování koordinované intervence**;
- dalším významným nástrojem OSPOD pro řešení nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny jsou **případové konference**, tj. případová setkání těch osob, které mohou dítěti a jeho rodině poskytnout odpovídající pomoc a podporu, které staví dítě a jeho rodinu do centra řešení jejich situace a které vychází z principu partnerství a spolupráce, jakož i z principu důvěrnosti, diskrétnosti a bezpečného prostoru pro vzájemné sdílení informací; případová konference je **nástrojem případové práce** (tzv. case managementu), což determinuje pravidla, která je třeba v jejím rámci respektovat. Vymezení okruhu zúčastněných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka, který bude vycházet z předmětu případové konference; zástupce školy může být na případovou konferenci přizván, pokud on sám jako fyzická osoba, s ohledem na význam, který zastává ve vztahové síti dítěte, či škola jako instituce mohou s ohledem na konkrétní okolnosti případu přispět k řešení situace dítěte a jeho rodiny; pokud je zástupce školy na konferenci účasten, pak je ze zákona vázán zachováváním mlčenlivosti (dle § 57 odst. 2 zákona o sociálně právní ochraně dětí); informace, které se na konferenci dozví, jím nesmí být nikam přeneseny, ani do prostoru školy; pokud jedním z výstupů případové konference bude přijetí konkrétního opatření za účelem úpravy podmínek ve školním prostředí, je třeba postupovat v souladu se školským zákonem; není přitom nezbytné na půdě školy sdělovat, že konkrétní opatření je přijímáno jako jeden z výstupů případové konference, a to z důvodu ochrany dítěte před případnou stigmatizací; je třeba zdůraznit, že nástroj případových konferencí není výlučným nástrojem OSPOD při poskytování sociálně právní ochrany dětí, ale může být využit i školou bez nutnosti účasti OSPOD jako nástroj případové práce při řešení situace ve třídě či škole, v níž je třeba uskutečnit setkání více osob a koordinovat další postupy;
- dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na **Policii ČR**; trestní oznámení je možné podat také na **státní zastupitelství**; tuto skutečnost oznámí ředitelka školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR; v takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na

vyrozumění do jednoho měsíce od podání oznámení; oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.

13. Trestně právní hledisko šikany

V zákoně č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto **šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů.**

- **Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek** dle zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a dle zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů. Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 7 zákona o některých přestupcích (např. ublížení na cti). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.
- **Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů: proti zdraví:** § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů **proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti:** § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů **proti majetku:** § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy **narušující soužití lidí:** § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.
- Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o **trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob** nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takový motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu.
- **Kyberšikana** obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu těchto trestných činů: **nebezpečné pronásledování** (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pocítuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; **účast na sebevraždě** (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji

k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; **porušení tajemství dopravovaných zpráv** (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; **pomluva** (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; **šíření pornografie** dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); **výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií** (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).

Trestní odpovědnost

Ve smyslu **zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže** a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, je trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění. V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném.

I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě. Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.

Povinnost překazit a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku

Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekazení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů, a tím chránit společnost před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že ve škole k uvedeným trestným činům dochází.

- **Povinnost překazit páčání nebo spáchání trestného činu** (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebrání mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekazení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. **Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.**

V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).

- **Neoznámení trestného činu** (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170).

V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán. V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (jen nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345). Právnícké osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat, a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat, a jsou proto odkázáni na pomoc druhých (viz odst. 3, bod 3).

Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti **presumpci nevin**, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.

15. Podávání podnětů, stížností a oznámení

Škola má stanovený jasný a jednoznačný postup pro příjem podnětů a stížností ze strany zaměstnanců, žáků a zákonných zástupců, a to i anonymně. Takový postup jasně deklaruje:

- kam a jak podnět či stížnost podat;
- jak bude s podnětem či stížností naloženo – kde, kdy a jakým způsobem;
- jak postupovat v případě nespokojenosti s vypořádáním.

V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků, včetně školní metodicky prevence či výchovného poradce, je nutné **se obrátit na ředitelku školy**.

Pokud by se projevila nečinnost i ze strany ředitelky a postup školy v řešení šikany byl nedostatečný, je možné jednat v této záležitosti se **zřizovatelem školy** nebo podat stížnost

nebo oznámení **České školní inspekci** (dále jen „ČŠI“). Stížnost nebo oznámení podané písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímají na všech pracovištích ČŠI. V případě, že stěžovatel požádá o utajení své totožnosti, zaručuje ČŠI anonymitu při prošetřování. Je však důležité, aby ve stížnosti byly popsány všechny podstatné okolnosti, včetně identifikace školy.

Stížnost nebo oznámení je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI i na ústředí, tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz. Při šetření zřizovatelem a ČŠI bývá do týmu zařazen specialista na řešení šikany.

Současně lze stížnost podávat školskému ombudsmanovi (ombudsman@msmt.cz), veřejnému ochránci práv (podatelna@ochrance.cz) a na příslušné státní zastupitelství. V případě, že stížnost či oznámení zasahuje oblast pracovně právních vztahů, je možné se obrátit na příslušný inspektorát práce.

Další možností je pak řešení sporu podáním žaloby na ochranu osobnosti nebo pomocí antidiskriminačního zákona u soudu.

V Domažlicích dne 01. 09. 2018

Mgr. Pavlína Vondrašová, školní metodička prevence

Příloha č. 1: Stadia šikanování

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina při jímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám“. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

(Kolář, 2011)

Příloha č. 2: Protektivní a rizikové faktory

Při tvorbě efektivních programů primární prevence má zásadní význam znalost rizikových a protektivních faktorů!

Jako faktory rizikové označujeme v primární prevenci výzkumem ověřené činitele nebo podmínky spojované s rostoucí pravděpodobností výskytu rizikového chování u jedince. Přítomnost rizikového faktoru nemusí vždy nutně znamenat rozvoj rizikového chování (Jessor et al., 2005).

Jako faktory protektivní (ochranné) označujeme ty, které dopad a účinky rizikových faktorů zmírňují, působí proti nim nebo je kompenzují. Jsou chápány jako samostatné jevy, které mohou na rozvoj rizikového chování působit buď přímo, anebo ovlivňovat působení rizikových faktorů. Přítomnost protektivního faktoru nemusí v každém případě jedince od rizikového chování či jeho následků ochránit (Jessor et al., 2005).

Existuje mnoho autorů zabývajících se rizikovými faktory. Níže je uveden **přehled pěti úrovní rizikových faktorů dle Offorda a Bennetta (2002):**

1. **Individuální faktory** (např. pohlaví, temperament, vyhledávání vzrušení, pozitivní očekávání ohledně alkoholu, dědičnost a duševní problémy, nepříznivý genetický profil, poruchy emocionality, impulsivita, úzkostnost, deprese, deficit v sociálních dovednostech, hostilita a agrese, násilí, nízké sebevědomí a sebehodnocení, negativní životní události a traumatické zážitky, selhání ve škole, problémy se zákonem).

2. **Rodinné faktory** (např. rodičovská psychopatologie, dysfunkce v rodině, užívání drog rodiči, pevnost vazby nebo pouta mezi rodičem a dospívajícím, nedostatek rodičovského dohledu, slabá rodičovská podpora, nedostatečný zájem a kontrola rodičů, nedůsledná výchova, chudoba a nezaměstnanost v rodině, hrubost a konflikty v rodině, souhlasný postoj k užívání drog).

3. **Vrstevnické vztahy** (např. šikana, dysfunkční vztahy s vrstevníky, užívání drog kamarády, vrstevnický tlak, členství ve skupině s rizikovým chováním či pozitivními postoji k němu, odmítnutí a vyřazení z vrstevnické skupiny).

4. **Školní faktory** (např. nekvalitní školní programy, nezdravé školní klima, nízké očekávání pedagogů, zaměření na výkon).

5. **Komunita, společenství, sousedské vztahy** (např. nízká kvalita organizací pro mládež, vysoká dostupnost drog, ztráta ekonomických a vzdělávacích příležitostí, vysoká kriminalita, narušené sousedské vztahy, nedostatečná nabídka volnočasových aktivit).

(Offord & Bennett, 2002; NIDA, 2003; EMCDDA, 2009; Miovský et al., 2012).

Existuje mnoho autorů zabývajících se ochrannými faktory. Níže jsou uvedeny **kategorie ochranných faktorů dle Ferguse a Zimmermana (2005)**:

1. **Individuální faktory** (např. dobré copingové strategie, sociální dovednosti, emocionální stabilita, pozitivní vztah k sobě, výkonnost ve škole, odolnost vůči zátěži, flexibilita, svědomitost, přívětivost, odolnost vůči skupinovému tlaku).

2. **Rodinné faktory** (podpora rodičů, soudržnost rodičů, rodičovský dohled, aktivní religiozita rodičů, zdravý životní styl rodičů, kontrola, intolerance vůči rizikovému chování, jednoznačně definovaná pravidla chování a případné sankce za přestupky, pozitivní pouto mezi rodiči a dítětem, emocionální podpora, vysoká rodičovská očekávání, jasná pravidla a hranice, rodičovská kontrola a důslednost).

3. **Vrstevnické vztahy** (dobrá vrstevnická skupina s přiměřenými zájmy a aktivitami, dobrá interpersonální komunikace, dostatek přátel, vzájemná podpora).

4. **Školní faktory** (zdravé školní prostředí, dobré vztahy s učiteli, srozumitelná pravidla, včasná systematická a efektivní specifická primární prevence, participace žáků a rodičů).

5. **Komunita, společenství** (např. organizace, které podporují pozitivní vývoj mládeže, sociální a ekonomické příležitosti, aktivity na bázi duchovního rozvoje)

(Offord & Bennett, 2002; NIDA, 2003; EMCDDA, 2009; Miovský et al., 2012)

Příloha č. 3: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet, např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávislivým, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmlouvání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechť dítěte jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo) - dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;

- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Příloha č. 4: Postupy pro vyšetření a řešení šikany

První pomoc při počáteční šikaně:	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:
<ol style="list-style-type: none"> 1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: <ol style="list-style-type: none"> a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření); b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: <ol style="list-style-type: none"> a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: <ol style="list-style-type: none"> a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou. 	<p>A. První (alarmující) kroky pomoci</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí <p>B. Příprava podmínek pro vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům <p>C. Vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. rozhovor s oběťmi a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s oběťmi (oběťmi) <p>D. Náprava</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

Komentář k jednotlivým krokům postupů viz kniha Nová cesta k léčbě šikany - Kolář M. (2011)